

# Aki-Mauri Huhtinen

## Sota on politiikan jatkamista toisin keinoin – vai päinvastoin?

Carl von Clausewitz, *Sodankäynnistä*. Suomentanut Heikki Eskelinen. (*Vom Kriege* 1832, suomennettu ensimmäisen kerran 1924.) 4. painos (1. painos 1998.) Art House, Helsinki 2005. 356 s.

John Keegan, *Sodankäynnin historia*. Suomentanut Jouni Suistola. (*A History of Warfare*, 1993.) Gummerus, Helsinki 2005. 463 s.

Valistuksen, romantiikan ja rykmenttikurin sekoitus, upseeri ja herrasmies Carl von Clausewitz (1780-1831), merkitsee eurooppalaisille upseereille samaa kuin Hegel eurooppalaisille filosofeille. Vaikka Clausewitzin elämänsä kulkee täysin päinvastaisesti kuin Friedrich Nietzsche, kummankin teosten julkaisuttamisessa on naisilla ollut merkittävä osuus. Heikki Eskelisen kääntämä uusin suomennos alkaakin mielenkiintoisesti Marie von Clausewitzin ylistyskirjoituksella miehensä pääteoksesta. Jää historian hämärään millainen merkitys vaimon toimittamalla tekstillä on ollut Clausewitzin nousemiseen sotataidon klassikkojen joukkoon.

Carl von Clausewitz syntyi 1. heinäkuuta 1780, valistuksen vuosisadalla ja yhteiskunnallisesti vakaan Preussin kansalaisena pienessä Burgin kaupungissa, lähellä Magdeburgia. Ranskan suuri vallankumous heijastui pysyvästi Clausewitzin mieleen hänen joutuessaan upseerioppilana taistelemaan ajan ”terroristeja” eli ranskalaisia vallankumouksellisia vastaan Reininmaalla vuonna 1793. Jo näinä aikoina Clausewitz alkoi epäillä sodan säännönmukaisuutta ja sen luonteen laskennallisuuden mahdollisuutta.

Vaikka Carlin vaimo kehuikin miehensä koulutuksellista taustaa ja sen riittävyttä muuhunkin kuin sotilaan ammattiin, tosiasiaa sanakarimme sivistys oli heikkoa ja

sota Ranskan vallankumouksellisia vastaan antoi 13-vuotiaalle junkkerille elämäntarkoitusta. Baselin rauhaa vuonna 1795 seurasi nuoren Clausewitzin elämässä opiskelun ja kasarmipalveluksen aika, jolloin hänen mielenkiintonsa kohdistui vallankumouksen pyörteissä Napoleonin menestystarinan syntymiseen. Menestyminen sotakouluissa ajoi kunnianhimoisen nuoren miehen täyttämään sivistyksensä aukkoja. 1800-luvun ajan uudistuva ilmapiiri Fredrik Suuren sovinnaisuuden ajan hengestä ja Napoleonin voittoisat sotaretket ovat vaikuttaneet merkittävästi pääteoksen sisältöihin.

Clausewitz kohosi nopeasti sotilashierarkiassa toimien mm. Preussin prinssin henkilökohtaisena adjutantina ja sotataidon opettajana. Clausewitz sai myös tehtäviä, jotka koskivat ajan tunnettujen sotateoreetikkojen ajatusten ja kirjoitusten arvostelua ja analysointia. Clausewitzin mukaan esimerkiksi strategian ja taktiikan käsitteiden ero ei ole määrällinen vaan laadullinen ero. Strategia tuli käsittää kokonaisuudeksi, joka sulki sisäänsä taktiset taistelut ja niihin liittyvät toimet. Sodan päämäärät sekä sodassa vaikuttavat henkiset tekijät ohittivat Clausewitzin ajattelussa sodan teorian, jotka perustuisivat geometrialle.<sup>1</sup>

Politiikan ja sodankäynnin läheinen yhteys konkretisoitui Clausewitzille, kun Napoleon hyökkäsi Preussiin vuonna 1806. Ranskalaiset

löivät jäykkään ja geometriseen taisteluun tottuneet preussilaiset. Clausewitz joutui ranskalaisten vangiksi. Päästyään vankeudesta Clausewitz alkoi ranskalaisten miehittämässä Preussissa suunnitella salassa Preussin asevoimien uudistamista. Kun Preussi teki keväällä 1812 liittosopimuksen Napoleonin kanssa, Clausewitz loikkasi Venäjän asevoimien palvelukseen. Nyt hän sai seurata aitiopalkalta Moskovan paloa ja Napoleonin joukkojen jäätymistä Moskovan portteille. Clausewitz neuvotteli Preussin asevoimille erillisrauhan ja näin loi ensiaskeleita asevoiman käytöllä valtiollisen vapaussodan käsitteelle.

Clausewitz toimi sotakorkeakoulussa strategian opettajana ja antoi yksityisopetusta mm. tulevalle Saksan keisarille Wilhelmille. Hän opiskeli filosofiaa ja tutustui siinä yhteydessä erityisesti Hegelin ja Kantin ajatteluun. Saksalaisella idealismilla ja romantiikalla oli myös vahva vaikutus Clausewitziin. Napoleonin kukistumisen jälkeen Clausewitz syrjäytyi Preussin sotalaitoksen johdosta liian liberaalisena ja vallankumouksellisena ajattelijana. 39-vuotias sotafilosofi keskittyi täysin pääteokseensa kirjoittamiseen. Kolera korjasi satonsa 16.11.1831.

### Sodan taidot ja todellisuus

Clausewitzin kuoleman jälkeen ilmestynyt pääteos kuvaa juuri alkuvuosisaan parhaiten hänen ajat-

teluaan. Pekka Visurin mukaan Preussin yleisesikunnan päällikkö sotamarsalkka Helmuth von Moltke (1800–1891) oli ollut Berliinissä Clausewitzin oppilaana ja soveltanut menestyksekkäästi Clausewitzin oppeja, ja tämä teki kirjasta nopeasti kuuluisan. Suomeksi kirja on viimeksi käännetty Heikki Eskelisen toimesta vuonna 1998. Vuonna 1924 ilmestynyttä ensimmäistä suomennosta leimasi systematisoinnin puute sekä kääntäjän valikoivuus käännösten suhteen. Sen sijaan Pekka Eskelisen suomennosta vahvistavat asiantuntevat viitteet sekä Wolfgang Pickertin ja Wilhelm Ritter von Schrammin ohjeet Clausewitzin lukemisen tueksi. Apuna voi käyttää myös englanninnoksia, joista Visurin mukaan paras on Michael Horwardin ja Peter Paretin käännös vuodelta 1984.<sup>2</sup>

Clausewitzin ajattelu suuntautuu Napoleonin joukoissa palvelleen kenraali Antoine-Henri Jominin (1779–1869) sotataidon teorian perustalla olevaa geometriaa vastaan. Jominin mukaan on mahdollista laskea matemaattisesti edullisimmat etenemisreitit ja parhaat taistelumuodostelmat. Jomini oli luomassa sodalle systeemiä tai mallia kaksiulotteiseen avaruuteen, jossa armeijat kohtaisivat toisensa taistelussa ns. linjojen kautta. Linjoilla Jomini tarkoitti niitä tiedonkulun ja logistiikan reittejä, joiden kautta armeijan on kuljettava taatakseen taistelulle huollon ja johtamisyhteydet.

Kustaa Adolf oli taistellut mm. Euroopassa ilman pysyviä yhteyksiä Ruotsiin useiden vuosien ajan tukeutuen Euroopassa paikallisiin huollon ja tiedonkulun kanaviin. Ajatus taisteluun lähtemisen paikan ja kohdattavan vihollisen paikan välillä olevista linjoista syntyi renessanssin ja valistuksen ajan hengessä, kun taisteluiden johtaminen siirtyi taistelukentältä esikuntateltaan kartan äärelle. Kartta abstrahoi taistelun ja asetti sen kaksiulotteiseen tilaan, jolloin ylhäältä päin katsottuna taistelun alun ja lopun välille muodostui geometrisesti hahmotettavia sisä- ja ulkolinjoja. Linjojen käyttö ja valinta riippui käytettävissä olevien joukkojen määrästä, no-

peudesta ja maaston sekä ilmaston kulkuvaikkeudesta.<sup>3</sup>

Clausewitzin mukaan mitään matemaattista ns. ”voiton kaavaa” ei ole olemassa. Positivistisilla laeilla ei voida hallita sodankäyntiä. Yksi syy tähän ajatteluun oli se, että Clausewitz toisin kuin Jomini ei käyttänyt strategisen ja taktisen tason välissä operaation käsitettä. Clausewitzille sotataito oli ensikädessä taidetta, ei tiedettä. Vahva dialektinen ajattelu sodankäynnistä on Clausewitzilla hegeliläistä perustaa. Sodan ainoa absoluutti on kuolema ja siksi sota on tahtojen dialektiikkaa.

Clausewitzin mukaan valloittaja esiintyy aina rauhaa rakastavana kuten Napoleon oli tehnyt hänen aikanaan. Ajatus asioiden sopimisesta rauhanomaisesti ei ole onnistunut 1900-luvulla (Hitler, Stalin) eikä 2000-luvulla (Bush, Putin). Clausewitzille sota oli siis väkivallan käyttöä eikä sille ollut mitään luonnollisia rajoja. Sodan rajat ovat sen omalakisuuudessa sodan voiman ehtyessä. Sodalla on aina taipumus eskaloitua, mutta käytännössä ei ole olemassa absoluuttista sotaa, vaan todellisuus asettaa aina jotakin rajoja sodan voimalle ja jatkumiselle. Ihmiset eivät jaksa ajatella rationaalisesti sodassa. Sodan voimaa ja energiaa hidastaa ”kitka”, joka on Clausewitzin koko ajattelun keskeinen käsite.

### Todellisuuden kitka

Voiko siis sotataito olla kuin shakkipeli vai luoko politiikka siihen ulottuvuuksia, joita matemaattisesti on vaikea mallintaa. Vietnamin sodan aikaan Yhdysvalloilla oli 50-kertainen voima tuhota koko maapallo. Tänään Yhdysvallat voi tuhota maapallon 500 kertaa, mutta sodan voittaminen Afganistanissa ja Irakissa on yhä kauempana. Ja miten on mahdollista, että näin valtavalla voimalla ei ole saatu vangittua yhtä ainoaa henkilöä, Osama bin Ladenia?

Keskeisenä oppina Clausewitzilla on, että sodan alkua ja kulkua ei voida ennustaa, joten etukäteen laadittujen suunnitelmien tulee kestää yllätykset ja sotilaiden on hallittava ensimmäiset tehtävänsä. Ohjeet ja

**Clausewitzin mukaan valloittaja esiintyy aina rauhaa rakastavana kuten Napoleon oli tehnyt hänen aikanaan. Ajatus asioiden sopimisesta rauhanomaisesti ei ole onnistunut 1900-luvulla (Hitler, Stalin) eikä 2000-luvulla (Bush, Putin). Clausewitzille sota oli siis väkivallan käyttöä eikä sille ollut mitään luonnollisia rajoja. ”**

säännöt auttavat ennen sotaa mutta sodassa niistä ei juuri ole hyötyä.

Clausewitz ei uskonut systeemiin, jolla sodan johtaja voisi johtaa sodan voittoon. Toisin kuin valistuksen ajan henki, Clausewitz epäili ihmisen rationaalisuuden kykyä ja systemaattista toimintatapaa äärimmäisissä olosuhteissa. Ranskan vallankumous oli lopulta tehnyt Clausewitzin vakuuttuneeksi siitä, että kansakunnissa asuu vallankumouksen voima, joka ei noudattele säännönmukaisuuksia.

Löytäkseen vastauksen siihen, mitä sota on ja mitä päämääriä se palvelee, Clausewitz etsi sotilaan univormuun verhotun filosofin tavoin vastauksia sekä sotahistoriasta (deduktio) että aikansa konkreettisista tapauksista (induktio). Absoluuttinen sota teoriassa oli mahdollista, mutta käytännössä elämän, politiikan ja ihmisen rajoitukset ja toiminnan ehdot muodostavat ”elämän kitkaa”, joka kulminoii suurimmankin voiman ja tuhon. Clausewitzin mukaan sota on moraalisesti neutraalia ja pahinta tapahtuu juuri silloin kun se moralisoidaan. Clausewitz viekin ajattelunsa lähelle Aristotelesta ja kysymystä keinojen ja päämäärien suhteesta. Sodassa on siis aina kysymys suurista tunteiden eskaloitumisista, jotka voivat sammua yhtä nopeasti kuin alkoivatkin.<sup>4</sup>

Toisin kuin taolaisessa ajattelussa, Clausewitz kehotti käyttämään mahdollisimman paljon voimaa taistelun ja sodan voittamiseksi. Tämä perustui siihen, että Clausewitz näki sodan tai taistelun väistämättä kulmineituvan voiman suhteen ja mitä aikaisemmin vastustajan voima saadaan tuhottua sen parempi se on lopputuloksen kannalta.

Clausewitzin pääargumentti on, että politiikan ja sotilaan tulee ymmärtää toisiaan. Yksi Yhdysvaltojen suurimmista virheistä Afganistanissa ja Irakissa on ollut presidentti Bushin lähtökohta olla välittämättä siitä, mitä sotilasjohto tekee operaatioalueilla. Poliittiset tavoitteet, niiden saavuttamisen kriteerit ja suunnitelma sodan lopettamisesta eivät ole olleet tilannetietoisuudeltaan yhteneväiset sotilaallisen ja poliittisen johdon edustajilla. Toisaalta sotilaiden ja

poliitikkojen tulee antaa toisilleen työrauha, jottei käy kuten Hitlerin ja hänen kenraaliensa kesken: valtio alkaa johtaa jalkapartiota.

Yksi Clausewitzin ajattelun operationaalistajista oli Lenin, joka oivalsi sodan ja politiikan keskinäisen ja toisiaan energisoivan riippuvuuden. Ensimmäinen maailmansota tarjosi Leninille mahdollisuuden sisällissodan kautta poliittiseen vallankumoukseen, jonka hän ajatteli laajenevan maailmanlaajuisiksi. Leninin virhe piili siinä, että hän ei ymmärtänyt Clausewitzin ajattelun keskeisintä käsitettä, kitkan käsitettä. Vaikka sota on absoluuttista ja rajoittamatonta toimintaa, niin erilaisista sattumanvaraisista tekijöistä johtuen, ihmisten irrationaalisen luonteen vuoksi, ihmiset eivät jaksa sotia kauaa ja sodan liekki sammuu. Jokaisella sodalla on kulminaatiopisteensä, joka alkaa hävittää sodan energiaa.

Jos Lenin käytännöllisesti liiaksi Clausewitzin ajattelua, on useissa maissa upseeristo vierastanut Clausewitzin ajattelua sen teoreettisuuden vuoksi. Vasta Vietnamin katastrofin jälkeen Yhdysvalloissa alettiin sotakouluissa lukea Clausewitzia. Filosofinen järkevyyks oli pakko nostaa pöydälle, koska Vietnamin Yhdysvallat eivät olleet hävinneet yhtään taistelua, mutta hävisivät itse sodan.

Clausewitzin keskeinen sanoma on, että ken sodan leikkiin ryhtyy, se leikin kestäköön. Hyökkääjän voima heikkenee aina ja väistämättä. Yhdysvaltojen sodankäynnin superkoneisto on liennut Irakissa katujen ja kaupunkien sekaan. Puolustajalla on aina kotikenttäetu huollon ja johtamisyyhteyksien suhteen. Hyökkääjän tie kotiin on pitkä. Useimmiten tapahtuu niin, että hyökkääjän voima kulmineituu ennen strategista tavoitetta. Sota on siis luonnollista aloittaa puolustuksella. Kun kuulet lauseen ”sotilaille mikään ei ole mahdotonta”, tiedät, että tuossa kulkee hävinnyt sotajoukko.

### Sodankäynnin historia

Clausewitzin urauurtavaa sota-aidollista ajattelua voi peilata historialliseen yleisesitykseen sodan

**” Jos Lenin käytännöllisesti liiaksi Clausewitzin ajattelua, on useissa maissa upseeristo vierastanut Clausewitzin ajattelua sen teoreettisuuden vuoksi. Vasta Vietnamin katastrofin jälkeen Yhdysvalloissa alettiin sotakouluissa lukea Clausewitzia. Filosofinen järkevyyks oli pakko nostaa pöydälle, koska Vietnamin Yhdysvallat eivät olleet hävinneet yhtään taistelua, mutta hävisivät itse sodan.”**

muodoista. Englantilaista sotahistorioitsijaa ja -filosofia John Keegania voidaan pitää israelilaisen Martin van Creveldin ohella 1900-luvun lopun ja 2000-luvun alun sotataidon ja sotilaallisen ajattelun keskeisenä asiantuntijana. Nyt suomennetun Sodankäynnin historian kirjoittaminen alkoi vuonna 1989, jolloin Persianlahden sotaa uudenlaisena ilmakampanjana toteutettuna tai Jugoslavian veristä sisällissotaa ei vielä ollut sodittu. Keeganin tutkimus läntisen sodankäynnin tavoista on kuitenkin mitä ajankohtaisiin. Sotataidollisesti viimeiset kymmenen vuotta on käsitelty sodan asiantuntijoiden keskuudessa siitä, onko teknologian käyttö Afganistanissa tai Irakissa tuonut mukanaan sodankäyntiin vallankumouksen, vai onko kyse vain evoluutiosta, jossa ns. ”sota-taloudellinen kompleksi” (Military-Industrial Complex) on presidentti Eisenhowerin vuonna 1961 varoittamaan tapaan ottanut sodankäynnissä poliitikoilta johtoaseman. Kun Keeganin kirjan kanssa lukee rinnakkain Mary Kaldorin ansiokkaita kuvauksia informaatioajan mediasodista, voi varmasti päästä lähemmäksi sotaa ja sen mielettömyyttä.

Ehdottomasti parasta antia kirjassa on sivulta 19 alkava pohdiskelu siitä, mitä sota oikeastaan on. Keegan rakentaa teoreettisen kehityksensä Clausewitzin varaan. Juuri muita sotataidon teoreetikkoja ei mainita nimeltä. Keegan ei siis ole sotataidon historian vaan sotahistorian, oikeammin poliittisen historian tai käytännön filosofian tutkija. Siksi Keegan sortuuinkin paikoin pintapuolisesti tulkitsemaan Clausewitzin sotataidollisia ajatuksia. Keegania paremmin Clausewitzista ottaa otteen Michel Foucault luento-esseellään (1986) sodan liekkien merkityksestä historian synnylle.

Clausewitzin tunnetuin ajatus on tietysti se, että ”sota on politiikan jatkamista toisin keinoin” tai lisäämällä siihen uusia keinoja. Koska sodan syyt ovat poliittisia, politiikan tulisi asettaa sodan päämäärät. Juuri tätä ajatusta Foucault (1986) on kritisoinut toteamalla, että koko asia on päinvastoin ajateltava niin,

että politiikka on sodan jatkamista toisin keinoin. Hobbesia mukaillen Foucault katsoo sodan olevan länsimaisen ihmisen peruslähtökohta. Valta tai väkivalta tuottaa tietoa ja toimii koko ajattelumme keskiössä.

Tavallaan samaa pohdintaa jatkaen Keeganin kirja puolestaan rakentuu yhden keskeisen argumentin varaan: sota ei ole politiikan jatkamista toisilla keinoilla. Keegan väittää Clausewitzin olleen väärässä kuuluisan lauseensa kanssa. Keegan rakentaa koko kirjansa antropologisten esimerkkien varaan siitä, että sodankäynti on tuhansia vuosia valtiota, strategiaa ja diplomatiata vanhempi ilmiö. Keegan syyttää sekä Aristotelesta että hänen vuosisatoja myöhempää oppilastaan Clausewitzia siitä, ettei kumpikaan uskaltanut pukea sanoiksi ajatusta, että ihminen on ajatteleva eläin, jonka äly ohjaa metsästysviettiä ja kykyä tappaa. Antropologiasta kiinnostuneille pääluvut ”Kivi”, ”Liha”, ”Rauta” ja ”Tuli” kuvaavat erilaisia eristyksissä eläneitä heimoja ja heidän sortumistaan paratiisioloista sodankäyntiin. Luvussa ”Liha” (177–260) kuvataan yksityiskohtaisesti hevosen merkitystä sodankäynnin kehitykselle.

Myös Keeganin kirja on kaiken kaikkiaan hyvin käännetty ja sujuvaa suomea. Lisäksi aikamme median luoma kuva sodasta tarvitsee rikkaampia tulkintoja sodan historiasta ja nykypäivästä, ja Keeganin kirja on selvästi yksi parhaista sellaisista.

### Revoluutio vai evoluutio?

Puhuttaessa sotataidon vallankumouksesta tai evoluutiosta ollaan jälleen kerran sen kysymyksen ääressä, onko strategisen ja taktisen tason välissä oleva operatiivinen taso käynyt tarpeettomaksi. Operatiivinen taso otettiin käyttöön 1920-luvulla ensimmäisen maailmansodan kokemusten myötä helpottamaan miljoonien sotilaiden johtamista. Ensimmäisessä maailmansodassa joukot olivat juuttuneet mekanistiseen taisteluun Euroopan juoksuhautoihin. Teollisen ajan sotakoneiston nopeuden ja liikkeen lisäämiseksi oli operatiivinen taso otettava käyttöön, koska tekno-

logia ei vielä mahdollistanut reaaliaikaista tiedonsiirtoa.

Tänään joukkojen ihmisvahvuutta ollaan vähentämässä ja sotajoukot muuttuvat teknologisesti hyvin varustelluiksi, itseohjautuviksi, nopealiikkeisiksi ja laajalla alueella toimiviksi. Alueen haltuunottoon, johon toisen maailmansodan aikana tarvittiin satoja tuhansia kansalais-sotilaita, tarvitaan tänään tuhansia huipputeknologialla varustettuja ammattisotilaita. Teknologia mahdollistaa suoran ja reaaliaikaisen johtamisen strategiselta tasolta taktiselle tasolle. Keskeinen kysymys onkin mitä tapahtuu käsitteelle operatiivinen taso: poistuuko se toimintaa kangistavana vai annetaanko sille uusia tehtäviä taktisen ja strategisen tason välissä?

Tekeekö Clausewitz paluun sotakoulujen sotataidolliseen ajatteluun? Kiinalaisesta Sunzistakin on tullut suosittu niin turvallisuustoimijoiden kuin liikemiesten johtamisoppina. Myös Keegan ansaitsee tulla luetuksi sotahistorian harrastajia paljon laajemmin. Keeganin kirjan keskeistä sanomaa on syytä miettiä: mitä jos ihminen todella on sotaa ja väkivaltaa haluava olento?

### Viitteet

1. Visuri 2000, 17.
2. Visuri 2000, 20.
3. Creveld 2000, 101–107.
4. Creveld 2000, 114–115.

### Kirjallisuus

- Karl von Clausewitz, Sodasta. Valikoima ajatelmia. Suomentanut Erkki Hannula. Kolmas painos. WSOY, Helsinki 1991. (Ilmestynyt ensimmäisen kerran suomeksi vuonna 1924.)
- Martin van Creveld, *The Art of War. War and Military Thought*. Cassel & Co., 2000.
- Michel Foucault, *Vom Licht des Krieges zur Geburt der Geschichte*. Herausgegeben von Walter Seitter. Merve Verlag, Berlin 1986.
- Tiha von Ghyczy, Bolko von Oetinger & Christopher Bassford, *Clausewitz on Strategy. Inspiration and Insight from a Master Strategist*. A Publication of the Strategy Institute of the Boston Consulting Group.
- Pekka Visuri, Carl von Clausewitz – sodan teorian ja käytännön taitaja. *Kylkirauta* 4/2000, 16–21.